

Kwadru u Grajja: il-Kwadru ta' l-Artal ta' San Girgor fil-knisja parrokkjali l-antika ta' Santa Katarina

Kitba: Sandro Debono

Lartal tas-sagament fil-knisja hekk imsejjha ta' San Girgor huwa mżejen bi kwadru li forsi ftit jolqot l-ghajn sew minħabba l-post fejn qiegħed kif wkoll minħabba l-kundizzjoni li jinsab fi. Il-kwadru jirrapreżenta lil San Girgor Papa bil-qiegħda fuq tron liebes il-kappa magna u b'idi l-leminja mgħollija jbierek, filwaqt li l-Ispiritu s-Santu jidher dieħel qrib il-qaddis min-naħha tal-lemin. Fl-id l-oħra jidher jzomm baklu u ktieb filwaqt li żewġ putti jidhru fin-naħha ta' fuq tal-kwadru jerfghu pertiera tqila li donnhom għadhom kemm għollew biex San Girgor bħal jista' jidher lill-fidili miġbura fil-knisja. Dan kollu jagħti sens ta' dehra u mistiċiżmu b'aċċenn teatrali interessanti iż-żejed u iż-żejed meta wieħed jieħdu fil-kuntest tal-purċiżjoni tradizzjonali ta' San Girgor. Il-pellegrin li jkun għadu kemm wasal fil-knisja wara l-pellegrinaġġ mill-Imdina hekk kif jersaq lejn dan il-kwadru jsib ruħu wiċċi imb'wiċċ mad-dehra ta' San Girgor li tbierku b'sens ta' aprezzament tal-att li jkun għadu kemm wettaq u li jkun kemm temm billi jsejjah għall-ħnienha 'misericordia' tlett darbiet wara xulxin(i). Skond dak li jghidilna il-Commendatur Gian Frangisk Abela, il-kwadru sar fl-1615 u thallas mill-kavallier Pedro Gonzales de Mendoza(ii). Madankollu ma naħux l-awtur ta' dan il-kwadru interessanti.

Kurżitajiet

Il-Kwadru ta' San Girgor.

Minkejja n-nuqqas ta' informazzjoni, m'hemmx dubju li l-ikonografija tal-inkwadru toħloq aspetti interessanti meta mqabbla mal-ġraja li għadha sseħħi l-erbgħa ta' fuq I-Għid il-Kbir. Dan jista' jfisser li l-artist ta' dan il-kwadru kien jaf bil-post fejn dan kien ġej u r-rwl li dan il-inkwadru kellu jservi(iii). Madankollu, meta wieħed jħares sewwa lejh niltaqgħu ma' xi elementi kurjuži li malajr jolqtu l-ghajnejha. Wieħed minnhom jinsab fl-arma tal-kavallier Mendoza li tinsab fil-parti ta' isfel (lemin) tal-kwadru u li l-pożizzjoni tagħha taqbel b'mod simmetriku ma' ohra ta' Malta (jew aħjar tal-Ġurati tal-Imdina) li tinsab fuq in-naħha l-oħra tal-kwadru. L-arma korretta kif riproddotta f'dan l-artiklu tinkludi żigarella bil-kliem 'Buena Guia'. Għalkemm din setgħet ġiet eliminata f'interventi li seħħew matul iż-żminijet (iv) jibqa' xorta l-fatt li arma ohra tal-kavallier Mendoza mpingiġja fuq tarf il-parti ta' isfel tal-gallun tal-kappa magna li liebes San Girgor taqbel b'mod identiku ma' dik li nsibu fil-parti ta' isfel tal-kwadru (v). Il-kuluri eraldiċi jkomplu jaġħtuna hjiel tal-mod kif dan il-kwadru bidel id-dehra tiegħu matul iż-żmien. Il-faxxi diagonali ta' kultur blu u aħmar fl-arma tal-Mendoza jidher li kienu originarjament aħdar u aħmar; jidher li l-kontenut ta'

aħdar jew il-varjanti tiegħu skuraw maż-żmien u saru blu. Dan kollu jiftaħ argumenti interessanti dwar kif kienet id-dehra oriġinali ta' dan il-inkwadru u kollex jindika li l-kwalitajiet kromatiċi kienu kemmxejn differenti. Fatt kurjuż ieħor huwa l-gwanniċa li tidher pjuttost inkompleta u nieqsa minn xi forma ta' induratura. Minħabba l-kwalita' ta' xogħol kif ukoll il-mod ta' kif din ġiet imsammra mat-tilar, huwa kemmxejn diffiċċi biex wieħed jifhem kif nobbli Spanjol ta' dan il-perjodu jaċċetta dan it-tip ta' xogħol. Dan allura jqajjem dubji dwar kemm din il-gwanniċa kienet fil-fatt parti mid-donazzjoni oriġinali tal-kavallier Mendoza.

Hawnhekk tajeb li nharsu lejn is-sors li jagħtina d-data u informazzjoni oħra dwar meta u ghaliex sar dan l-kwadru. Interessanti ħafna d-deskrizzjoni li jagħti Gian Frangisk Abela tal-kwadru u r-raġunijiet ghaliex dan ġie kkummissjonat. Jidher li l-kavallier Mendoza ried jogħġob lill-Maltin billi jdahhal fil-kwadru l-arma ta' l-Imdina (vi); meta wieħed jifhem dan il-ġest fil-kuntest taż-żmien li fih seħħ, dan jista jkollu konnotazzjonijiet politici interessaanti. Jidher ukoll li din id-donazzjoni seħħet wara xogħliljet strutturali li kienu għadhom kemm seħħew fil-knisja li issa kellha kappelluni ġodda (vii). L-artal ta' San Girgor għalhekk sab postu f'din l-estensjoni ġidida li kienet għadha kemm għiet mibnija. Madankollu d-deskrizzjoni ta' Abela tixhet dawl interessanti mhux biss fuq l-kwadru rigal tal-Kavallier Mendoza iżda aktar minn hekk, tqajjem bosta mistoqsijiet dwar ir-relazzjoni ta' bejn dawn iż-żewġ persuni prominenti li kienu membri ta' l-istess lingwa fi ħdan l-Ordni ta' San Ģwann għalkemm fuq livelli differenti. Importanti għalhekk nifhmu sew min kien il-kavallier Mendoza fi ħdan l-ordni u l-importanza tiegħu bħala nobbli Spanjol.

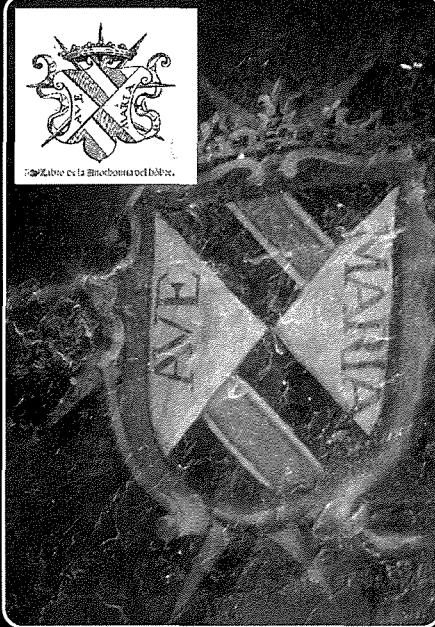
Benefattur u politiku prominenti fi ħdan l-ordni

Pedro Gonzales de Mendoza kien wild naturali ta' Isabella Buschayna u l-Markiż ta' Mondejar Inigo Lopez de Mendoza (1545-1623).

Mendoza l-missier kien bniedem prominenti tan-nobbilta` Spanjola li fost il-bosta karigi li żamm nistgħu nsemmu dik ta' ambaxxatur fil-qorti Papali ta' Piju V (bejn 1560-1562), viċi Re ta' Valencia (1572-1575) u Viċi re Napli (1575-1579) (viii). Sena wara li Inigo ha l-pussess tiegħu f'Napli, ibnu Don Pedro professa bhala kavallier fi ħdan l-ordni ta' San Gwann (ix). Ftit wara, fl-1578 Don Pedro jissemma bhala kmandant tal-infanterija f'Napli fil-kampanja kontra l-fuoricisti, gruppi ta' ħallelin u briganti li kienu ta' dannu għall-vjaġġaturi fit-territorji Naplitani (x). Ma nafux il-post fejn Don Pedro twieled iżda għandna xhieda li ommu flimkien ma' wlied ommu kienu jgħixu l-Belt Valletta lejn tmiem is-seklu sittax. Nafu li fl-1591 t-tifla ta' Isabella, Marietta Buschayna (mart Giacobe Buschayna) ppruvat tidhol fi ftehim mal-patrijiet Dumnikani biex fi żmien għaxar snin jibnulha kappella dedikata lil San Gjacint fil-knisja tagħhom tal-Porto Salvo u għal dan il-ghan kellha thalli wara mewtha 150 skud (xi). Biss minn dan kollu baqa' ma sar xejn u kelli jkun Don Pedro li jerga' jagħmel tentattiv biex tinbena din il-kappella fl-1599, liema tentattiv reġa għal darb' oħra ma ħalliex il-frott mixtieq. L-offerta ta' Don Pedro aktarx li ma ntlaqatx ghaliex l-kundizzjonijiet li huwa offra ma ġewx accettati mill-patrijiet Dumnikani (xii). Mendoza kien diġa' membru ta' certa importanza fi ħdan l-Ordni f'dan il-perjodu. Fl-istess sena, Don Pedro kelli jilħaq Ĝeneral tal-Galeri tal-Ordni ta' San Ģwann u kien ilu Prijur ta' Castiglia u Leon (Ibernia) sa mill-1582, wara biss sitt snin fi ħdan l-Ordni (xiii). It-titlu ta' Prijur fi ħdan il-lingwa ta' Kastilla kien it-tieni wieħed f'dik li hija importanza wara dak ta' Gran Kanċillier tal-Ordni li Don Pedro kelli jilħaq fl-1609 (xiv). Il-fatt li dan il-kavallier ndaħħal biex jibni l-kappella ta' San Gjacint għandu konnotazzjonijiet familiali iżda ismu nsibuh involut ukoll f'opri oħra tal-arti xi ffit jew wisq b'konnotazzjonijiet Spanjoli. Fl-1612, tlett snin qabel d-donazzjoni tal-kwadru ta' San Girgor, Don Pedro bena minn butu il-kappella ta' San Ģakbu u žejjen il-kappella u l-parti l-kbira ta' din il-knisja b'bosta dekorazzjoni (xv). Hawnhekk għandna att ta' domazzjoni importanti tal-Gran kanċillier tal-Ordni lill-hutu l-kavallieri

Il-Kavallier Mendoza fi Kwadru ta' P.P. Reuben's.

Stemma tal-Kavallier Mendoza fil-kwadru u l-istemma tal-familja Mendoza.

tkompli f'paġna 63 ...

Spanjoli għaliex din il-knisja kienet il-knisja tal-kavallieri Spanjoli ġewwa l-Belt Valletta. Madankollu wieħed ma jistax jiċċad il-fatt li l-membri tal-familja Mendoza kienu ikoll kemm huma promoturi tal-arti u ma setax jonqos li dan il-wild jkollu l-istess xehtiet. Nistghu hawnhekk nsemmu lil Oħtu Catalina de Mendoza, bniedma nfluwenti ħafna fil-qorti Spanjola u li kienet tikkoltiva nteress partikolari fix-xjenza, fil-mużika u saħansitra fil-pittura. Mill-id tagħha għadhom ježistu xi kwadri ta' interess partikolari.

Jidher li l-mewt ta' Don Pedro seħħet qrib is-sena 1623 meta d-dar li huwa kellel fil-Birgu u li parti minnha kienet ghaddiet f'idejh b'wirt, sfat vojta u kellha tittieħed deċiżjoni dwar x'għandu jsir b'din il-proprietà (xvi). Kolox jindika li Mendoza ħalla memorji sbieħ tiegħu u tal-ġesti nobbi li huwa wettaq. Id-deskrizzjoni li jagħti Abela ta' dan il-kavallier hija xhieda ta' dan. Fl-ahħar mill-ahħar, it-tnejn kellhom rabta mill-qrib mal-parroċċa tal-Porto Salvo. Abela jidher li hadem qrib ħafna tal-Kavallier Mendoza kemm bħala *Avvocato del comun tesoro* kif ukoll fuq missjonijiet diplomatici. Aktar tard Abela kellel jilhaq viċċi-kanċillier fl-1626 (xvii). Għalhekk tezisti l-possibilità li Gian Franġisk Abela meta tkellem fuq l-att ta' donazzjoni tal-kwadru ta' San Girgor ma kienx qiegħed jikkwota dak li qallu ħaddieħor iżda dak li forsi kien jiftakar hu ftit aktar mill-qrib.

Dan kollu jikxfet l-importanza ta' dan il-kwadru li mill-lat storiku għandu valur importanti sew għal pajjizna u wisq iż-żejjed għaż-Żejtun. Studju artistiku ta' din l-opra tal-arti jista' jixxet aktar dawl fuq l-awtur ta' din l-opra li sofriet ffit mhux ħaġin matul il-medda taż-żmien. L-familja Mendoza kienet ta' spiss tiġi konnessa mal-fatt li -El Orgullio tambien se hereda- minħabba s-sens kbir ta' awtorita` u l-valur kbir li kienu jagħtu lir-relazzjonijiet familiali ta' bejniethom. "Il-Kburija tintiret ukoll" hija traduzzjoni xi ffit 'I bogħod mill-espressività` ta' din il-frazi fil-lingwa oriġinali. Madankollu t-tifsira ta' din il-frazi ma tintilifx mat-traduzzjoni tagħha u nistgħu napplikawha għall-kaz partikolari tagħha:- li ngħożu u nkunu kburin b'dak li għandna f'din il-gżira čkejkna tagħha u nistinkaw biex inżommuh haj minn ġenerazzjoni għal-oħra.

(Nixtieq nirringrazza lil Dun Gino Gauci tad-disponibilità tiegħu u l-ghajjnuna prezzuża li huwa tani waqt l-istudju tiegħi.)

- i. G.F.Aabela, *Della Descritzione di Malta*, Midsea Books, 1986, 366.
- ii. ibid.
- iii. M.Buhagiar 'The Old Parish Church of Zejtun' f' Heritage vol. 3, 765. Buhagiar jressaq l-ipoteżi li dan l-inkwadru huwa possibilment xogħol il-pittur Cassarino, alliev tal- Caravaggio. Fl-istess knisja kien hemm il-kwadru tal-qtugħ ir-ras ta' Sant Katarina ta' l-istess awtur li llum jinsab fis-sagristija tal-knisja parrokkjali.
- iv. Fuq dan l-inkwadru jidher li sar mill-anqas intervent wieħed mill-pittur toussait Busuttil. Hajr lil Dun Gino Gauci tall ghogbu jghaddili gentilment din l-informazzjoni.
- v. Interessant wkoll il-fatt li ma teżisti ebda relazzjoni bejn l-istemmni tal-Universita tal-Mdina, dik tal- Mendoza, l-istilla li nsibu fin-nofs u l-isfond. It-lieta jidħru bħal qishom maqtugħin mis-suġġett rappreżentat fil-kwadru.
- vi. G.F. Abela, *Della Descritzione di Malta*, Midsea books, 1986. 366
- vii. M.Buhagiar, *St Catherine of Alexandria her paintings, churches and statues in the maltese islands*, 78 -82.
- viii. M.Fsadni , Id-Dumnikan fil-Belt (1569-1619) , Veritas press, Malta, 1971. 40. A.O.M. sect. XIV Arch 2213, Indice dei Cavagliero della lingua di Castiglia 1538 – 1705 , fol. 44. Il-Karigu u l-istorja ta' dan il-kavallier huma meħudin minn żewġ kotba ta' A. Morel Fatio *L'Espagne aux XVI et XVII siecles* Ed. Heilborn, 1878. 1-76, Etudes sur l'Espagne , Paris 1925 Vol. II, 295. F. Braudel jaġhti deskrizzjoni tal- konnessjoni tal-Mondejar mal-Moriscos fi Granada u l-bidla fil-kmand ta' din il-belt li seħħet fl-1569 meta missier Pedro Gonzales de Mendoza ġie mibdu minn Don Giovanni d'Austria. F. Braudel in op.cit , 789-791.
- ix. A.O.M. Indice dei Cavagliero, fol. 44. Don Pietro professa bħala membru fi hdan l-Ordn ta' San Ģwann fl- ewwel ta' Settembru 1576.
- x. F. Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean world in the age of Philip II* vol. II, Collins St. James Palace London, 1972, 747.
- xi. N.A.V. Atti Francesco Imbroll datati 19 ta' April 1591.
- xii. M.Fsadni, 49.
- xiii. A.O.M. Indice dei Cavagliero , fol. 44.
- xiv. Ibid. Dan it-titlu ingħata aktar tard lil Don Giovanni d'Austria, l-eroj ta' Lepanto fl-1646 u fis-seklu tmintax ġie riservat lill-uled ir-re ta' Spanja. A.O.M. Section XIV Arch 2221, Lingua di Spagna XVII –XVIII, fol 92.
- xv. A. Ferres, *Descrizione Storica delle chiese di Malta e Gozo* (Facsimile ed. tal-oriġinal datat 1866), Midsea Books, 1985, 198.
- xvi. A.O.M. Sect. XIV Arch.2211, Fundacion de la Obra Pía de Commendator Fray Don Pedro De Mendoza. Dan id-dokumentu juri biċ-ċar li l- Mendoza kellhom membri oħra tal-familja li kienu kavallieri fi hdan l-ordni. Don Pietro kien fil-fat akkwista l-parti oriġinali ta' din id-dar li kienet tinsab hdejn il-knisja ta' Sant Antnin ġewwa l-birgu stess lejjet l-assedju l-kbir fl-1564. Don Pedro Gonzalez de Mendoza kien jigi n-neputi ta' Don Pietro De Mendoza. Fid-dokumenti ta' din il-perizja jissemma l-fatt li Don Pedro(Gonzales de Mendoza) 'era da poco morto' u li Don Pietro(deMendoza) kien ilu nieqes xi hamsin sena.
- xvii. E.R.Leopardi, "G.F. Abela: his life and his career" f' G.F.Aabela : Essays in his honour, Dept. of Information, Malta 1961, 11.